

TASVIRIY SAN'ATNING MOHIYATI, TURLARI, JANRLARI VA TARIXIY RIVOJLANISHI

Raxmonqulov Xamroqul Boboqulovich
raxmonqulovxamroqul@gmail.com
Termiz davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada tasviriy san'atning insoniyat madaniyati va san'atshunoslik tizimidagi o'rni, uning mazmun-mohiyati, asosiy turlari va janrlari, badiiy ifoda vositalari hamda tarixiy taraqqiyot jarayoni yoritiladi. Tasviriy san'at insonning borliqni ko'rish, kuzatish, anglash va uni badiiy obrazga aylantirish ehtiyoji asosida shakllangan san'at turi sifatida qaraladi. Maqolada rangtasvir, grafika, gravyura, haykaltaroshlik, monumental san'at, foto san'ati, shuningdek, zamonaviy kino, animatsiya va media san'ati kabi yo'nalishlarning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Tasviriy san'atni tasniflash masalasi san'at morfologiyasi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilib, badiiy obrazning tekislik va hajmda ifodalanishi, makon va vaqt bilan munosabati hamda tasviriy vositalarning mazmun yaratishdagi imkoniyatlariga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, tarixiy, batal, maishiy, natyurmort, animalistik, manzara va portret kabi an'anaviy janrlarning shakllanishi va mazmuniy xususiyatlari ochib beriladi. Tasviriy san'atning yuqori paleolit davridan boshlangan taraqqiyoti qadimgi sivilizatsiyalar, o'rta asrlar, Uyg'onish davri, yangi va zamonaviy davrlar misolida izchil tahlil qilinadi. Zamonaviy bosqichda raqamli texnologiyalar va media vositalarining san'atga kirib kelishi natijasida yuzaga kelayotgan yangi imkoniyatlar ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, san'at morfologiyasi, badiiy obraz, rangtasvir, grafika, gravura, haykaltaroshlik, monumental san'at, foto san'ati, media san'ati, tarixiy janr, batal janri, maishiy janr, natyurmort, animalistik janr, manzara, portret

THE ESSENCE, TYPES, GENRES, AND HISTORICAL DEVELOPMENT OF FINE ARTS

Raxmonkulov Khamrokul Bobokulovich
raxmonqulovxamroqul@gmail.com
Termez State University

Abstract: This article examines the essence, types, genres, artistic means of expression, and historical development of fine arts. Fine art is considered as an important form of artistic culture that reflects the surrounding reality through fine images and reveals aesthetic, social, cultural, and spiritual values. The article discusses

the main types of fine art, including painting, graphic art, sculpture, photography, monumental art, cinema, animation, and contemporary digital forms. Particular attention is given to traditional genres such as historical painting, battle painting, genre painting, still life, animalistic art, landscape, and portraiture. The historical development of fine arts from prehistoric cave paintings to contemporary digital and media art is also analyzed. The study emphasizes the role of fine arts in shaping human perception, aesthetic awareness, cultural memory, and creative thinking. The article also highlights the transformation of artistic language and expressive methods in response to changes in society, technology, and cultural environment.

Keywords: fine arts, painting, graphic art, sculpture, photography, genres of art, portrait, landscape, still life, historical painting, artistic expression, art history, fine culture, contemporary art, digital art.

Kirish: Inson atrofida olamni avvalo ko'rish va kuzatish orqali anglaydi. Tabiatdagi ranglarning o'zgarishi, inson qiyofasi, hayvonlarning harakati, predmetlarning shakli va yorug'likning makondagi taqsimoti kundalik hayotimizda oddiy va tabiiy hodisa bo'lib ko'rinsa-da, insoniyat tarixida ularni tasvirlashga bo'lgan ehtiyoj juda qadimdan mavjud. Inson ko'rgan narsasini xotirasida saqlash, uni boshqalarga yetkazish yoki o'z munosabatini ifodalash uchun turli tasviriy belgilarni yaratgan. Ana shu ehtiyojlar asta-sekin tasviriy san'atning shakllanishiga olib kelgan.

Shu nuqtayi nazardan tasviriy san'atni faqat narsalarning tashqi ko'rinishini aks ettirish bilan chegaralash to'g'ri bo'lmaydi. Rassom yoki haykaltarosh borliqni shunchaki ko'chirib qo'ymaydi. U ko'radi, kuzatadi, tanlaydi, taqqoslaydi, muhim jihatlarni ajratadi va o'zining hayotiy tajribasi hamda ijodiy qarashlari asosida yangi badiiy obraz yaratadi. Demak, tasviriy san'at real hayotning ko'rinishini aks ettirish bilan birga, insonning shu hayotga bo'lgan munosabatini ham ifodalaydi.

San'atshunoslikda tasviriy san'at rangtasvir, grafika, haykaltaroshlik, monumental san'at va foto san'ati kabi bir qator san'at turlarini birlashtiruvchi keng tushuncha sifatida qaraladi. Ularning umumiy jihati - ko'rish orqali idrok etiladigan badiiy obraz yaratishidir. Bunday obraz ikki o'lchamli tekislikda ham, uch o'lchamli hajmda ham ifodalanishi mumkin. M. S. Kagan san'atning morfologik tuzilishini tadqiq etar ekan, san'at turlarini ularning shakliy, mazmuniy va ifodaviy xususiyatlari asosida tushunish zarurligini ko'rsatadi [1].

Asosiy qism: Tasviriy san'atning mazmuni faqat ko'zga ko'rinadigan predmetlar bilan cheklanmaydi. U orqali ma'lum bir davrning siyosiy, falsafiy, estetik va axloqiy qarashlari, insonning ruhiy kechinmalari, jamiyatdagi o'zgarishlar va ijodkorning shaxsiy munosabati ham ifodalanadi. Shu sababli tasviriy san'at asari bir vaqtning o'zida ham estetik hodisa, ham muayyan davrning ma'naviy-madaniy hayotidan dalolat beruvchi manba sifatida ahamiyat kasb etadi.

Tasviriy san'at tushunchasi va uning mazmun-mohiyati

Tasviriy san'at tushunchasi keng mazmunga ega. Tor ma'noda u borliqning ko'rish orqali idrok qilinadigan tomonlarini badiiy tasvirlashga asoslangan san'at turlarini anglatadi. Kengroq ma'noda esa tasviriylik badiiy obraz yaratishning muhim xususiyati sifatida boshqa san'at shakllarida ham uchrashi mumkin.

Tasviriy san'atning o'ziga xosligi, avvalo, unda real dunyoning shakli, hajmi, rangi, makoni, yorug'ligi va moddiyligi badiiy vositalar yordamida qayta tashkil etilishida namoyon bo'ladi. Masalan, rassom daraxtni tasvirlar ekan, uning shunchaki tashqi ko'rinishini emas, balki tabiatdagi o'rnini, yorug'lik bilan munosabatini, fasliy holatini yoki asardagi umumiy kayfiyatga ta'sirini ham hisobga oladi. Xuddi shuningdek, portret rassomi inson yuzining anatomik tuzilishini tasvirlash bilan bir qatorda, uning xarakterini va ruhiy holatini ham ochishga intiladi.

Demak, badiiy obraz oddiy nusxa emas. U ijodkorning borliqni idrok etishi va uni qayta talqin qilishi natijasidir. Shu jihatdan tasviriy san'atda "o'xshatish" va "ifodalash" tushunchalari bir-birini to'ldiradi. Asarning real hayotga o'xshashligi uning badiiy qiymatini avtomatik tarzda belgilamaydi. Muhimi, tasvir orqali qanday fikr, kayfiyat yoki munosabat ifodalanganidir.

Tasviriy san'at asarlarida muayyan davrning ma'naviy qiyofasi ham aks etadi. Tarixiy voqealar, diniy qarashlar, insonning tabiatga munosabati, jamiytdagi ijtimoiy o'zgarishlar va estetik ideallar san'at obrazlari orqali avloddan avlodga yetib boradi. Shu sababli tasviriy san'at insoniyatning madaniy xotirasini saqlashda katta ahamiyatga ega.

Tasviriylik xususiyati faqat rangtasvir, grafika va haykaltaroshlikda emas, balki me'morchilik, amaliy-bezak san'ati, teatr-dekorativ san'at va dizaynda ham turli darajada namoyon bo'ladi [2]. Bu esa tasviriy san'at chegaralarini qat'iy va o'zgarmas hodisa sifatida emas, balki tarixiy va madaniy sharoitga qarab rivojlanib boruvchi tizim sifatida tushunish zarurligini ko'rsatadi.

Tasviriy san'atni tasniflash va san'at morfologiyasi

Tasviriy san'atning turlari va janrlarini o'rganishda tasniflash masalasi alohida ahamiyatga ega. Chunki san'at tarixida mavjud bo'lgan barcha asarlarni bir xil mezon asosida guruhlashning imkoni yo'q. Har bir davr o'zining estetik qarashlari, ijtimoiy ehtiyojlari va san'at haqidagi tasavvurlariga ega bo'lgan.

San'atning ichki tuzilishi, uning turlari, ko'rinishlari va ular o'rtasidagi munosabatlarni o'rganuvchi yo'nalish san'at morfologiyasi deb ataladi. "Morfologiya" atamasi yunoncha *morphē* - shakl va *logos* - ta'limot yoki tushuncha ma'nolarini anglatadi. M. S. Kagan san'at turlarining shakllanishini tarixiy va nazariy jihatdan ko'rib chiqib, ularning bir-biridan farqlanishi faqat texnik jihat bilan emas, balki badiiy obrazning tuzilishi bilan ham bog'liqligini ko'rsatadi [1].

Tasviriy san'atni tasniflashda sinf, tur, xil va janr kabi tushunchalar o'zaro farqlanadi.

Masalan, rangtasvir va haykaltaroshlik san'atning alohida turlari bo'lsa, portret, manzara yoki natyurmort mazmuniy jihatdan shakllangan janrlar hisoblanadi. Grafika tarkibida esa gravura, litografiya va boshqa texnik ko'rinishlar mavjud.

Tarix davomida bunday tasniflar o'zgarib kelgan. Qadimgi davrlarda san'at turlari bugungi tushunchalardan farqli tarzda guruhlangan. XVIII-XIX asrlardagi akademik estetika tizimlarida rangtasvir, haykaltaroshlik va me'morchilik "nafis san'atlar" sifatida ajratilgan. Ayrim janrlar ham o'zining ijtimoiy mavqei va akademik an'analarga mosligi asosida yuqori yoki quyi darajaga qo'yilgan.

Bugungi kunda bunday qat'iy ierarxik yondashuv o'z ahamiyatini sezilarli darajada yo'qotgan. Fotografiya, kino, kompyuter grafikasi, videoart, dizayn va media san'atining rivojlanishi san'at turlari o'rtasidagi chegaralarni yanada murakkablashtirdi. Hozir bir asarda bir nechta san'at turining imkoniyatlari birlashishi mumkin. Shu sababli zamonaviy san'atni tushunishda tasniflar qat'iy chegaradan ko'ra, san'at hodisalarini anglashga yordam beruvchi nazariy vosita sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

Tasviriy san'atning badiiy ifoda vositalari

Har qanday badiiy asarning ta'sirchanligi uning mazmuni bilan birga, shu mazmun qanday vositalar orqali ifodalanganiga ham bog'liq. Tasviriy san'atda chiziq, rang, shakl, hajm, dog', faktura, yorug'lik va soya asosiy ifoda vositalaridan hisoblanadi. Biroq ularning badiiy imkoniyati alohida element sifatida emas, balki o'zaro munosabatda namoyon bo'ladi.

Rangtasvirda rang predmetning tashqi belgisinigina ifodalamaydi. Ranglarning bir-biriga ta'siri, issiq va sovuq tuslarning munosabati, yorug'lik sharoiti va atrof-muhit rangning qanday ko'rinishiga bevosita ta'sir qiladi. Shuning uchun rassom naturadagi ranglarni ko'rish bilan birga, ular o'rtasidagi munosabatlarni ham anglay olishi kerak.

Grafikada esa chiziq, shtrix va dog'ning imkoniyatlari yetakchi o'rin tutadi. Ba'zan birgina chiziqning yo'nalishi obrazning xarakterini o'zgartirishi mumkin. Shtrixning zichligi yoki yo'nalishi hajm, material va yorug'likni ifodalashga xizmat qiladi.

Haykaltaroshlikda esa hajm, massa, siluet va fazo bilan munosabat asosiy o'ringa chiqadi. Haykalni faqat old tomondan emas, turli nuqtalardan ko'rish mumkinligi uning badiiy tuzilishini boshqa tasviriy san'at turlaridan farqlaydi. Kontrast va nyuans, nisbat va proporsiya, metr va ritm ham tasviriy san'atning muhim vositalaridir. Ular asardagi qismlarni o'zaro bog'lab, kompozitsion yaxlitlikni ta'minlaydi. Tasviriy vositalarning muayyan san'at turiga xos majmui ko'pincha "tasviriy til" tushunchasi bilan ifodalanadi [3].

Tasviriy san'atning asosiy turlari

Rangtasvir

Rangtasvir tasviriy san'atning eng muhim va keng tarqalgan turlaridan biri bo'lib, borliqni rang vositasida badiiy ifodalashga asoslanadi. Rangtasvirda predmetning shakli, hajmi, fazodagi o'rni va materiallik xususiyatlari rang-tus munosabatlari orqali ochiladi. Rangtasvirning o'ziga xos imkoniyati shundaki, rang yordamida nafaqat predmet, balki makon va muhitning holatini ham ifodalash mumkin. Tabiatning tonggi yoki kechki holati, xonaning ichki muhiti, inson yuzidagi kayfiyat yoki manzaraning fasliy o'zgarishi rang vositasida badiiy mazmun kasb etadi.

Rangtasvirning monumental, dastgohli va dekorativ ko'rinishlari shakllangan. Dastgohli rangtasvirda asar mustaqil badiiy obyekt sifatida yaratiladi. Monumental rangtasvir esa ma'lum me'moriy makon bilan bog'liq bo'lib, uning mazmuni joylashgan muhit bilan birgalikda idrok etiladi.

Grafika

Grafika chiziq, shtrix, dog' va tonal munosabatlarga asoslangan tasviriy san'at turidir. Unda tasvir yuzasining imkoniyatlari alohida ahamiyat kasb etadi.

Grafika kitob illyustratsiyasi, plakat, dastgohli grafika va amaliy grafika kabi ko'rinishlarda rivojlangan. Uning muhim xususiyatlaridan biri - nisbatan kam vosita yordamida obrazning asosiy mazmunini aniq va ta'sirchan ifodalash imkoniyatidir.

Gravyura

Gravyura grafikaning bosma tasvir yaratishga asoslangan ko'rinishidir. Unda maxsus bosma shakl tayyorlanib, undan tasvir olinadi. Gravyura tarixida turli texnikalar shakllangan bo'lib, ular chiziq, dog' va fakturaning o'ziga xos imkoniyatlarini yuzaga chiqaradi.

Haykaltaroshlik

Haykaltaroshlik uch o'lchamli badiiy obraz yaratishga asoslangan san'at turidir. Uning asosiy ifoda vositalari hajm, massa, shakl, siluet va fazo bilan munosabatdir.

Tosh, yog'och, metall, gips, loy va boshqa materiallar haykaltaroshlikda keng qo'llanadi. Haykal yaratishda materialning tabiiy xususiyatlari ham badiiy yechimga ta'sir ko'rsatadi. Haykaltaroshlik portret, monumental yodgorlik, animalistik kompozitsiya va dekorativ shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Ayniqsa monumental haykaltaroshlik tarixiy xotira va jamoaviy madaniy tasavvurlarni ifodalashda muhim o'rin egallaydi.

Monumental san'at

Monumental san'at asarlari ma'lum me'moriy yoki tabiiy muhit bilan uzviy bog'liq holda yaratiladi. Yodgorliklar, monumental rangtasvir, mozaika, vitraj va me'moriy bezaklar uning turli shakllarini tashkil etadi. Bunday asarlarni alohida obyekt sifatida emas, balki u joylashgan makon bilan birgalikda idrok etish muhim. Chunki asarning hajmi, kompozitsiyasi va mazmuni ko'pincha me'moriy muhit bilan o'zaro munosabatda shakllanadi.

Fotografiya san'ati

Fotografiya dastlab real voqelikni qayd etishning texnik vositasi sifatida rivojlangan bo'lsa, vaqt o'tishi bilan mustaqil badiiy imkoniyatlarga ega bo'lgan san'at shakliga aylandi.

Foto san'atida tasvirni tanlash, kadr chegarasi, yorug'lik, rakurs, vaqt va kompozitsiya muhim ahamiyatga ega. Fotograf voqelikni shunchaki qayd etmaydi; u muayyan lahzani tanlab, unga o'zining badiiy qarashini singdiradi.

Kino, animatsiya va media san'ati

XX asrda tasviriy san'atning vaqt va harakat bilan munosabati yanada kuchaydi. Kino tasvirni harakat, vaqt va tovush bilan birlashtirib, yangi badiiy imkoniyatlarni yuzaga chiqardi.

Animatsiyada harakat illyuziyasi ketma-ket tasvirlarning almashinuvi orqali hosil qilinadi. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi esa videoart, kompyuter grafikasi va media san'atining yangi shakllarini yuzaga keltirdi.

Tasviriy san'atning an'anaviy janrlari

Tasviriy san'at janrlari asarning mavzusi va tasvir obyekti bilan bog'liq holda shakllangan. Ular bir necha asrlar davomida rivojlanib, har bir davrning ehtiyojlari va estetik qarashlari bilan boyib bordi.

Tarixiy janr

Tarixiy janr tarixiy voqealar, muhim shaxslar, mifologik va diniy syujetlarni tasvirlashga asoslanadi. U Uyg'onish davrida mustaqil janr sifatida shakllanib, keyinchalik Yevropa akademik san'at tizimida muhim mavqega ega bo'ldi.

Tarixiy asarning vazifasi voqeani shunchaki tasvirlash emas, balki uning inson va jamiyat hayotidagi mazmunini ochib berishdir. Shu sababli tarixiy janr tasviriy san'at bilan tarixiy xotira o'rtaqidagi muhim bog'lovchi vositalardan biridir.

Batal janri

Batal janri urush, jang, harbiy yurish va harbiy hayotga bag'ishlanadi. Jang manzaralarida harakat, keskinlik va dramatismni ifodalash bilan birga, insonning murakkab ruhiy holatlari ham ochilishi mumkin. Batal janri ko'pincha tarixiy janr bilan bog'liq bo'ladi. Chunki muayyan jang yoki harbiy voqea tarixiy jarayonning tarkibiy qismi sifatida tasvirlanadi.

Maishiy janr

Maishiy janr insonning kundalik hayoti, mehnati, oilasi va jamiyatdagi oddiy munosabatlarini tasvirlaydi. Uning qimmatini aynan oddiy hayot manzaralaridan mazmunli badiiy obraz yaratish imkoniyatidadir.

Maishiy janrning rivojlanishi real hayotga, oddiy insonning turmushiga va uning kundalik faoliyatiga qiziqish kuchaygan davrlar bilan bog'liq.

Natyurmort

Natyurmort jonsiz predmetlarni tasvirlashga asoslangan janrdir. Meva, gullar, idishlar, kitoblar, uy-ro'zg'or buyumlari va turli materiallardan tashkil topgan

predmetlar natyurmortning asosiy obyektlari bo'lishi mumkin. Natyurmortning badiiy imkoniyati juda keng. Oddiy predmetlar orqali rang, shakl, faktura, yorug'lik, fazo va vaqt haqida fikr yuritish mumkin. Shu bilan birga, predmetlarni tanlashning o'zi ham ma'lum ramziy yoki mazmuniy ma'no kasb etadi.

Animalistik janr

Animalistik janr hayvonot olamini tasvirlashga bag'ishlanadi. Hayvonlarning anatomik tuzilishi, harakati, xarakteri va tabiiy muhitdagi holatini kuzatish bu janrning asosiy xususiyatlaridan hisoblanadi.

Hayvon tasvirlari tasviriy san'at tarixining eng qadimgi qatlamlaridan birini tashkil etadi. G'or devorlaridagi hayvon tasvirlari qadimgi insonning tabiat va hayvonot olami bilan qanchalik yaqin munosabatda bo'lganini ko'rsatadi.

Manzara

Manzara janrida tabiat, shahar yoki inson tomonidan o'zgartirilgan muhit tasvirlanadi. Unda faqat joyning ko'rinishi emas, balki uning holati ham muhimdir.

Bulutli osmon, tonggi yorug'lik, quyosh botishi, yomg'irdan keyingi muhit yoki qishki tabiat bir xil makonning turlicha badiiy holatini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli manzara rassomdan kuzatuvchanlik, rangni his qilish va fazoviy munosabatlarni tushunishni talab qiladi.

Portret

Portret inson yoki insonlar guruhining badiiy tasviridir. Portretning asosiy maqsadi tashqi o'xshashlikni yaratish bilangina cheklanmaydi. Insonning xarakteri, kayfiyati, ruhiy holati va individual xususiyatlarini ifodalash portret san'atining muhim vazifalaridan biridir.

Shu jihatdan portret rassomdan inson qiyofasini anatomik jihatdan to'g'ri tasvirlash bilan bir qatorda, inson shaxsiyatini kuzatish va his qilish qobiliyatini ham talab qiladi.

Tasviriy san'atning tarixiy rivojlanishi

Tasviriy san'at tarixini insoniyat tarixidan ajratib tasavvur qilish qiyin. Chunki san'atdagi o'zgarishlar ko'pincha insonning yashash tarzi, dunyoqarashi, diniy qarashlari, ilmiy bilimlari va texnik imkoniyatlari bilan birgalikda shakllangan.

Hozirgi arxeologik ma'lumotlarga ko'ra, tasviriy faoliyatning eng qadimgi ma'lum namunalaridan ayrimlari yuqori paleolit davriga, xususan, orinyak madaniyatiga borib taqaladi. Qadimgi odam g'or devorlariga hayvonlarni tasvirlagan, qo'l izlarini qoldirgan, turli chiziqli belgilar yaratgan va hajmli shakllar yasagan. Bular insonning ko'rgan narsasini badiiy obrazga aylantirish qobiliyati juda qadimdan mavjud bo'lganini ko'rsatadi.

Paleolit san'atida hayvonlar tasviri alohida o'rin egallaydi. Ot, bizon, kiyik, mamont kabi hayvonlarning tasvirlari qadimgi inson hayotining asosiy mazmuni bilan bog'liq bo'lgan. Ovchilikning hayotiy ahamiyati bu tasvirlarda bevosita aks etgan. Shu

davrda inson qiyofasining ham turli shakllari paydo bo'lib, paleolit "Veneralari" va ov manzaralari orqali rivojlangan.

Mezolit va neolit davrlariga kelib insonning turmush tarzi o'zgarishi bilan tasviriy san'atning mavzu va shakllari ham kengaydi. Amaliy-bezak san'atining turli ko'rinishlari paydo bo'ldi. Keramika, qurol, idish va boshqa buyumlarning bezatilishi insonning estetik ehtiyojlari tobora rivojlanganini ko'rsatadi.

Yozuvning paydo bo'lishi bilan tasviriy va grafik belgilar o'rtasidagi munosabat yanada murakkablashdi. Xattotlikning rivojlanishi yozuvni oddiy axborot yetkazish vositasidan estetik hodisaga aylantirishga yordam berdi. Qadimgi Misr, Mesopotamiya, Yunoniston va Rim kabi sivilizatsiyalarda tasviriy san'at ancha murakkab tizimga aylandi. Inson, hukmdor, xudo, hayvon va tabiat obrazlari turli diniy va ijtimoiy ma'nolar bilan boyidi. Tasvir yaratishda muayyan qonun-qoidalar va kanonlar shakllandi.

O'rta asrlarda tasviriy san'at diniy dunyoqarash bilan kuchli bog'landi. Me'morchilik, monumental rangtasvir, mozaika, miniatyura va amaliy san'at rivojlandi. Turli hududlarda mahalliy an'analar diniy mazmun bilan uyg'unlashib, o'ziga xos badiiy maktablarning shakllanishiga zamin yaratdi.

Uyg'onish davrida inson shaxsiga, tabiatga va ilmiy kuzatuvga bo'lgan qiziqish kuchaydi. Rassomlar perspektiva, anatomiya, yorug'lik va makon qonuniyatlarini chuqurroq o'rgana boshladilar. Insonning individual qiyofasi va uning ichki dunyosini tasvirlashga bo'lgan e'tibor kuchaydi. Keyingi davrlarda tasviriy san'at janrlari yanada aniq shakllandi. Portret, manzara, natyurmort, tarixiy va maishiy janrlar mustaqil yo'nalishlar sifatida rivojlandi. Bu jarayon san'atning kundalik hayot, tabiat va inson shaxsiga bo'lgan e'tiborini yanada kuchaytirdi.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida fotografiyaning paydo bo'lishi tasviriy san'at oldiga yangi savollarni qo'ydi. Real voqelikni texnik vosita orqali juda aniq qayd etish imkoniyati rassomlarni boshqa badiiy imkoniyatlarni izlashga undadi. Natijada shaklni soddalashtirish, rangni mustaqil ifoda vositasiga aylantirish, abstrakt va boshqa yangi yo'nalishlar rivojlandi.

XX asrda tasviriy san'at kino, animatsiya va boshqa dinamik san'at shakllari bilan faol aloqaga kirishdi. Tasviriy san'atning usullari va texnologiyalari animatsiya va kino ishlab chiqarishida keng qo'llanildi. Shu bilan birga, vaqt davomida rivojlanadigan jarayonlar ham tasviriy san'atning badiiy tajribasiga kirib keldi.

Zamonaviy tasviriy san'at va raqamli muhit

XXI asrga kelib tasviriy san'at texnologik imkoniyatlarning kengayishi bilan yangi bosqichga kirdi. Kompyuter grafikasi, raqamli fotografiya, videoart, raqamli illyustratsiya va media san'ati tasvir yaratishning yangi shakllarini yuzaga chiqardi. Raqamli texnologiyalarning asosiy xususiyati shundaki, tasvirni yaratish va uni qayta

ishlash jarayonlari ancha moslashuvchan bo'ldi. Rassom tasvirni yaratish, o'zgartirish, saqlash va turli muhitlarda namoyish etish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Biroq texnologiyaning o'zgarishi san'atning asosiy mohiyatini o'zgartirmaydi. Qanday vositadan foydalanilishidan qat'i nazar, badiiy asarda g'oya, ijodiy yondashuv, kompozitsion yechim, estetik qarash va texnik mahorat muhim bo'lib qoladi.

Bugungi tasviriy san'atni an'anaviy va zamonaviy vositalarning qarama-qarshiligi sifatida emas, balki ularning o'zaro boyishi jarayoni sifatida ko'rish mumkin. Moybo'yoq, akvarel, grafika va haykaltaroshlik o'z ahamiyatini saqlab qolgan holda, fotografiya, video, raqamli grafika va media vositalari bilan yangi munosabatlarga kirishmoqda.

Tasviriy san'atning inson va jamiyat hayotidagi o'rni

Tasviriy san'at insonning estetik ehtiyojlarini qondirish bilan birga, uning dunyoni qanday ko'rishi va anglashiga ham ta'sir ko'rsatadi. Badiiy obraz orqali inson o'z tarixini, tabiatini, jamiyatini va boshqa insonlarning hayotini yaxshiroq tushunishi mumkin.

Tasviriy san'at asarlari ko'plab tarixiy davrlar haqida yozma manbalarda uchramaydigan ma'lumotlarni ham saqlab qolgan. Qadimgi devoriy rasmlar, haykallar, miniatyuralar, portretlar va boshqa asarlar o'z davrining kiyimi, turmush tarzi, me'morchiligi, diniy qarashlari va estetik tasavvurlari haqida tasavvur beradi. Shu ma'noda san'at asari estetik obyekt bo'lish bilan birga, madaniy xotiraning muhim shaklidir.

Ta'lim jarayonida tasviriy san'atning ahamiyati ham katta. Rang, shakl, proporsiya, fazo, yorug'lik va kompozitsiyani o'rganish talabaning nafaqat amaliy ko'nikmalarini, balki kuzatish, tahlil qilish va mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Ayniqsa oliy ta'limda tasviriy san'atni o'rganish jarayoni texnik mahorat bilan nazariy bilimning uyg'unligini talab qiladi. Talaba naturani ko'rishi, uni tahlil qilishi, asosiy belgilarini ajrata olishi va o'z kuzatuvini badiiy obrazga aylantirishi kerak. Shu sababli tasviriy san'at ta'limi ijodiy fikrlashni shakllantiruvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi.

Xulosa: Tasviriy san'at insoniyatning borliqni anglash, kuzatish va o'z tajribasini obraz orqali ifodalash ehtiyoji natijasida shakllangan murakkab va ko'p qirrali madaniy hodisadir. Uning tarixiy ildizlari yuqori paleolit davriga borib taqalib, qadimgi sivilizatsiyalar, o'rta asrlar, Uyg'onish davri, yangi va zamonaviy davrlar davomida turli shakllarda rivojlangan.

Tasviriy san'atning asosiy turlari - rangtasvir, grafika, gravura, haykaltaroshlik, monumental san'at, foto san'ati va zamonaviy media shakllari - turli material va texnik vositalardan foydalanishiga qaramay, badiiy obraz yaratish umumiy tamoyili bilan o'zaro bog'lanadi.

Uning tarixiy taraqqiyoti davomida tarixiy, batal, maishiy, natyurmort, animalistik, manzara va portret kabi janrlar shakllandi. Ushbu janrlarning har biri inson hayotining muayyan tomonini yoritish imkonini beradi. Tarixiy janr jamiyat xotirasiga, portret inson shaxsiyatiga, manzara tabiat va makon holatiga, natyurmort esa oddiy predmetlarning estetik imkoniyatlariga e'tibor qaratadi. Tasviriy san'atning ifoda vositalari ham uning mazmunini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Rang, chiziq, shakl, hajm, faktura, yorug'lik va soya, kontrast, nyuans, ritm va proporsiya alohida elementlar bo'lib qolmasdan, yaxlit badiiy tizimda o'zaro ta'sirlashadi.

Zamonaviy davrda raqamli texnologiyalar tasviriy san'atning imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirmoqda. Kompyuter grafikasi, raqamli fotografiya, videoart va media san'ati an'anaviy tasviriy san'at shakllari bilan yangi munosabatlar hosil qilmoqda. Biroq texnik vositalarning o'zgarishi san'atning asosiy mohiyatini - inson tajribasi, fikri, hissiyoti va dunyoqarashini badiiy obraz orqali ifodalash vazifasini o'zgartirmaydi.

Shu jihatdan tasviriy san'atni faqat rasm yoki haykal yaratish faoliyati sifatida tushunish yetarli emas. U insoniyatning tarixiy xotirasi, estetik tafakkuri, ma'naviy tajribasi va dunyoni idrok etish usullarini aks ettiruvchi murakkab madaniy tizimdir. Tasviriy san'at tarixini o'rganish orqali biz nafaqat san'atning qanday o'zgarganini, balki insonning tabiatga, jamiyatga, boshqa insonlarga va o'z-o'ziga bo'lgan munosabati qanday rivojlanganini ham anglash imkoniga ega bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Каган М. С. Морфология искусства: историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. - Ленинград: Искусство, 1972. - 440 с.
2. Муратов А. М. Изобразительные искусства // Большая российская энциклопедия. - Т. 11. - Москва, 2008. - С. 20.
3. Изобразительные искусства // Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / гл. ред. В. М. Полевой; редкол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В. Д. Синюков. - Москва: Советская энциклопедия, 1986. - Т. 1 (А-М). - С. 257.
4. Жегин Л. Ф. Язык живописного произведения (Условность древнего искусства). - Москва: Искусство, 1970.
5. Успенский Б. А. К исследованию языка древней живописи // Жегин Л. Ф. Язык живописного произведения (Условность древнего искусства). - Москва: Искусство, 1970. - С. 4-34.
6. Раппопорт С. Х. Неизобразительные формы в декоративном искусстве. - Москва: Советский художник, 1968.

7. Власов В. Г. Архитектура как изобразительное искусство. Теория открытой формы, принцип партиципации и синоптический подход в искусствознании // Архитектон: известия вузов. - 2018. - № 1 (61). - С. 5-28.

8. Успенский Б. А. Семиотика искусства. - Москва: Школа «Языки русской культуры», 1995.

9. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. - Москва: Прогресс, 1987. - Т. 3. - С. 106.

10. Ulger K. The Creative Training in the Fine Arts Education // Thinking Skills and Creativity. - 2016. - Vol. 19. - P. 73-87. - DOI: 10.1016/j.tsc.2015.10.007.